

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 7, 2012

[Назад](#)[Головна](#)

УДК 338.242.2

А. В. Келічавий,
аспірант кафедри управління та управління маркетингом
Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОНКУРЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

Directions of the increase the competition efficiency in Ukraine

Проаналізовано становлення конкурентних відносин на вітчизняному ринку. Дано оцінку сучасним особливостям конкуренції в Україні та розкрито основні проблеми розвитку конкурентних відносин. Сформовано рекомендації щодо підвищення ефективності конкуренції в Україні.

The formation of competitive relations on the national market is analyzed. The modern peculiarities of competition in Ukraine are evaluated and the main problems of competitive relations development are revealed. Recommendations concerning the increase of the competition efficiency in Ukraine are given.

Ключові слова: конкуренція, конкурентні відносини, конкурентна поведінка, регулювання конкуренції

Keywords: competition, competitive relationship, competitive behavior, competition regulation

Вступ. Два десятиліття Україна володіє потенціалом для значного економічного зростання та має перспективи для входження у когорту розвинутих країн світу. На жаль, з кожним роком потенціал та перспективи нашої держави все зменшуються через нездатність сформувати правильний вектор розвитку у напрямку ринкових відносин та конкурентної економіки. Конкуренція виступає ефективним стимулом економічного зростання, який здатний усунути основну проблему українських фірм – їх внутрішньо-організаційну неефективність.

Дослідження особливостей конкуренції в Україні розглядаються в роботах Антонюк Л.Л.[1], Базилевича В. Д. [2], Жаліла Я. А. [3], Костусєва А. А. [4], Піддубної Л. І., Пономаренка В. С. [5], Реверчука С. К. [6], Соловйова В.П. [7], Филлюк Г. М. [8].

Інтеграція України в світову економіку, необхідність досягнення економічного зростання та розвитку конкурентного середовища визначили необхідність дослідження проблем конкуренції в національній економіці та формування рекомендацій для підвищення її ефективності.

Постановка задачі полягає у аналізі становлення конкурентних відносин в Україні та визначенні особливостей конкуренції на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки, формування рекомендацій для підвищення ефективності конкуренції в Україні.

Результати. В сучасній світовій економіці вільна конкуренція як стимул та мірило ефективності ринкового господарства передбачає вільний ринок з вільним господарством. Україна є формально вільною, а фактично – охопленою монополістичними утвореннями, що за роки реформ призвело до значного викривлення особливостей конкуренції у вітчизняній економіці.

За рівнем соціально-економічного розвитку Україна відноситься до країн, що розвиваються з низьким показником конкурентоспроможності. На світовому ринку Україна має статус постачальника сировинних ресурсів. На українських товарних ринках домінує великий бізнес, який забезпечує свою перевагу двома факторами: масштабом виробництва і доступом до адміністративного ресурсу, що призводить до зниження конкуренції, зростання монополістичної влади та пошуку додаткових владних переваг. Тому низький рівень конкурентних відносин в Україні, насамперед, пов'язаний із недосконалими державними та приватними інститутами, які не створюють необхідних умов для розвитку конкуренції.

Становлення конкурентних відносин в економіці України відбувалось з певними особливостями. Реформування монополізованої державної власності здійснювалось за відсутності: чіткого законодавства та нормативного забезпечення, основних інститутів ринку та ринкової інфраструктури.

На початку 90-х рр. XX ст. антимонопольне законодавство України діяло для подолання монополізму в економіці, що залишився у спадок від радянського союзу. Однак, при становленні конкурентних відносин був проігнорований той факт, що економіка України, протягом радянського періоду існування, була поза ринковим механізмом взаємодії суб'єктів системи «виробництва-споживання». Тому, ринковий підхід до формування нової політики суперечив реаліям її реалізації. В результаті реформ відбулося послаблення існуючих інститутів і спостерігалась відсутність тих, які могли б забезпечити зв'язки між ринком і державою, громадянами, суспільством. Була відсутня нормативно-правова база, покликана регулювати відносини між господарськими суб'єктами. Для даного етапу розвитку економіки характерно: укорінення неформальних норм поведінки, при яких вихідними були не економічні інтереси держави, а конкретних чиновників і їх корумпованих угруповань, криміналізація підприємництва, бюрократичне свавілля.

В сучасній економіці України можна виділити декілька видів конкурентної поведінки [9, с. 45-46]:

- традиційна поведінка, властива розвинутій ринковій економіці (наприклад, цінова та нецінова конкуренція);
- специфічні форми, успадковані від командної економіки:
- очікування підтримки від місцевих та центральної влади, боротьба за отримання пільг (дешевих кредитів, ліцензій, податкових звільнень);
- невиконання зобов'язань перед державою (несплата податків, обов'язкових платежів) в надії на їх списання;
- пов'язані з нерозвиненістю ринкових інститутів і кризовим економічним середовищем:
- невиконання зобов'язань перед кредиторами;
- невилплата заробітної плати;
- бартер та інші види не грошових розрахунків;
- виробництво незареєстрованої продукції (тіньовий сектор);
- використання незареєстрованої робочої сили та інших ресурсів.

Більшість з вищеперелічених методів конкурентної поведінки є недобросовісними. Відсутність в Україні протягом тривалого часу цілеспрямованої державної політики щодо забезпечення діалогу влади і бізнесу призвела до суттєвого викривлення конкурентних відносин. Відбулася деформація у відносинах власності та незабезпечення ефективного приватного власника у результаті проведеної приватизації. Вітчизняні підприємства є часто не конкурентоспроможними як на внутрішньому так і на зовнішньому ринку. Це пояснюється багатьма причинами, проте, важливою є неготовність власників підприємств до ведення бізнесу у сучасних умовах за законами конкуренції. Бюрократичний апарат вітчизняної влади «дозволяє» підприємствам перемагати своїх конкурентів не на ринку, а у владних коридорах, коли державою створюються певні привілеї щодо окремих фірм. Така система підриває закони конкуренції, та не дозволяє розвиватися підприємствам «природним шляхом». Присутність таких суб'єктів підприємництва на внутрішньому ринку підриває конкурентоспроможність держави та вихід її на міжнародну економічну арену.

Також в Україні спостерігаємо низьку конкурентну культуру, коли її високий рівень забезпечує поведінка споживачів, які активно шукають кращу продукцію та виробників, удосконалюють свою діяльність, працюють чесно, керуючись етичними нормами. Сюди можна віднести обізнаність суб'єктів господарювання з

правилами конкурентної політики. У Господарському кодексі, стаття 38 «Правила професійної етики у конкуренції» зазначено: «суб'єкти господарювання за сприяння зацікавлених організацій можуть розробляти правила професійної етики у конкуренції для відповідних сфер господарської діяльності [10, с. 43].

Гострою постає проблема інформатизації конкуренції. Виникає втрата мотивації до ефективної діяльності, нерациональності використання ресурсів, недовісти окремих державних заходів, неефективність ведення бізнесу. Зміни, які відбуваються в економіці, зараз вимагають стратегічного бачення у конкурентній боротьбі. Тому, щоб процвітати у сучасних умовах, фірми повинні обирати певну стратегію, яка може бути як наступальною, так і оборонною, короткостроковою – для миттєвої реакції на ситуацію, що довгостроковою – від якої залежить майбутня позиція і можливості фірми на ринку. Як зазначає Портер М., «Універсальної конкурентної стратегії не існує; тільки стратегія, узгоджена з умовами конкурентної галузі промисловості, навиками і капіталом, якими володіє конкурентна фірма, може принести успіх» [11, с. 52].

Спостерігається нерівність умов конкуренції пов'язана з неоднаковим режимом оподаткування, субсидіями і привілеями з боку держави чи місцевої влади, пільговим доступом до земельних ділянок, інфраструктури, проблеми із залученням фінансових ресурсів, вибірковий контроль з боку регулюючих та перевіряючих органів. Підприємці фактично відсторонені від впливу на економічну політику держави і, не мають нормативно-правових інструментів вирішення накопичених проблем, змушені застосовувати антиконкурентні дії, «проникати» у владні структури реалізуючи свої корпоративні інтереси. Все це сприяє поширенню тінювих, корупційно-кримінальних псевдоринкових відносин та призводить до зниження ефективності конкуренції, відсутності конкурентних передумов та можливостей для економічного розвитку.

Таким чином, перехід до конкурентного ринкового середовища не вирішив основного завдання – підвищення життєвого рівня населення країни. Головна причина – незавершеність реформ, що виразилась у закритості та «непрозорості» двох головних взаємопов'язаних систем в конкурентному середовищі: держави та бізнесу. Держава повинна чітко і ясно сформулювати базові параметри конкурентного середовища (основні індикатори податкової, кредитної, грошової, митної, закупівельної, трудової, інноваційної, інвестиційної політики) та забезпечити їх стабільність. У свою чергу, бізнес повинен відкрити свої реальні грошові потоки, вийти з тінювої економіки, щоб не спотворювати уявлення про можливі підвищення конкурентоспроможності підприємств у ринковому середовищі.

На підставі вищенаведеного формулюємо основні рекомендації щодо регулювання конкуренції:

- вдосконалити нормативно-правову базу, яка б формалізувала розробку і проведення конкурентної політики в Україні, зокрема у частині визначення її цілей, пріоритетів, принципів, завдань, механізмів і критеріїв реалізації, організації виконання, відповідальності та підзвітності її суб'єктів тощо. Усі нормативні акти мають бути піддані незалежній експертизі на предмет виявлення норм, які створюють підґрунтя для корупції чи лобізму;

- відповідно до нормативно-правової бази слід ухвалити загальну стратегію розвитку конкурентних відносин. Стратегія повинна «носити» довгостроковий характер, бути захищена від політичних циклів та зміни владних команд. Тому слід запровадити законодавчі обмеження щодо можливостей та обставин перегляду затвердженої стратегії;

- встановити відповідальність органів влади за її результати та їх відповідність поставленим цілям і завданням, які слід формулювати виходячи з конкретних кількісних параметрів-індикаторів;

- взаємоузгодити параметри конкурентної політики та інших видів державної економічної політики з метою уникнення нейтралізуючого ефекту від їх паралельного проведення;

- покращити адвокатування конкуренції, забезпечити істотно кращу обізнаність суспільства та політико-економічної еліти в конкурентній політиці;

- удосконалити антимонопольне законодавство, розробити діяльний механізм реалізації законів. Антимонопольна політика держави повинна бути направлена на формування рівних умов для всіх суб'єктів господарювання та створювати умови для розвитку конкурентних переваг вітчизняних фірм. Антимонопольне законодавство необхідно направити не проти створення великих інтегрованих об'єднань, а на нейтралізацію їх можливих негативних наслідків в результаті домінування;

- необхідно посилити контроль за виконанням антимонопольного законодавства шляхом прийняття додаткових питань ціноутворення й регламентації конкретних форм і механізмів державного регулювання цін, збільшити розмір штрафів за антиконкурентну діяльність, розширити практику притягнення до кримінальної відповідальності керівників фірм за порушення українського антимонопольного законодавства;

- стимулювати і проводити політику підтримки малого бізнесу шляхом зниження бар'єрів входу малих підприємств на товарні ринки, пільгового кредитування та оподаткування, знищення бар'єрів для взаємодії малих підприємств на міжрегіональних ринках. Підтримка малих підприємств веде до зменшення монополізму в економіці та підвищує її інноваційний характер;

- розподілити державні замовлення на прозорій конкурсній основі та розширити практику притягнення до відповідальності посадових осіб органів державного регулювання за їх нечесну організацію;

- усунути дублювання функцій органів управління щодо їх регулятивного впливу на конкурентні відносини і ввести незалежну періодичну оцінку ефективності діяльності за показниками та критеріями, що використовуються в розвинутих країнах.

Необхідно також створити сприятливі умови для покращення бізнес-середовища та підвищення інвестиційної зацікавленості:

- спростити системи оподаткування та упорядкування самого процесу збору податків;

- вжити заходів до зниження обтяжливості для суб'єктів господарювання зовнішньоторговельних обмежень та митних процедур;

- спростити порядок реєстрації та ліквідації суб'єктів господарювання;

- скоротити кількість дозволів та перелік видів діяльності, що підлягають ліцензуванню. Це також стимулюватиме конкуренцію та розвиток підприємництва;

- обмежити кількість перевірок та контролюючих заходів за діяльністю підприємницьких структур;

- опрацювати механізм застосування протягом обмеженого часу протекціоністської політики щодо підприємств (включаючи захист їх продукції від напливу подібної недоброякісної та небезпечної імпорتنної продукції), пріоритетних галузей та сфер економічної діяльності. Необхідна розумна протекціоністська політика, яка б захищала вітчизняного виробника від руйнівного впливу імпорту, але в той же час не порушувала право споживача на свободу вибору товарів.

Висновки. Отже, для побудови економіки, яка базується на принципах конкуренції, необхідне створення рівних умов для всіх господарських суб'єктів з особливою підтримкою малого та середнього бізнесу, ефективне регулювання монополізації з протекційними цілями для створення умов інтеграції українських товаровиробників в систему міжнародної конкуренції. Обов'язковим є зменшення тиску на підприємства з боку державних органів, спрощення та пришвидшення дозвільних процедур. Державні органи повинні мати ефективну систему обміну (передачі) інформації, щоб не вимагати дозволів, сертифікатів, довідок тощо, виданих іншими державними органами. Важлива необхідність підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробника не тільки через пошук різноманітних пільг чи політичного захисту, а через збільшення продуктивності праці, розробки та впровадження інновацій, ефективне впровадження найновіших систем управління, логістичних новинок, використання можливостей глобальних інформаційних мереж.

Список використаних джерел

1. Антонюк Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації/ Антонюк Л. – К.: КНЕУ, 2004. – 275 с.
2. Базилевич В. Роздержавлення природних монопольних структур в Україні [Текст] / В. Базилевич, Г. Філюк // Економіка України. - 2002. - №3. - С. 35-42
3. Жаліло Я. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації [Текст] : монографія / Я. А. Жаліло, Я. Б. Базиліук, Я. В. Белінська ; за ред. Я. А. Жаліло. - К. : НІСД, 2005. - 388 с.
4. Костусев О. Стан конкурентного середовища в Україні та основні напрями вдосконалення правових механізмів захисту конкуренції [Текст] /О.Костусев // Економіст. - 2005. - №5. - С. 52-53
5. Пономаренко В. С. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. С. Пономаренко, Л. І. Піддубна ; Харківський національний економічний ун-т. - Х. : ВД "ІНЖЕК", 2008. - 328 с..
6. Реверчук С. Основи теорії економічної конкуренції [Текст] : навч. посіб. / С. Реверчук, Т. Сива, Л. Реверчук. - К. : Знання, 2007. – 271 с.
7. Соловьев, В. П. Конкуренция в условиях инновационной модели развития экономики [Текст] : монография / В. П. Соловьев; Под ред. Б. А. Малицкого ; Центр исследований науч.-техн. потенциала и истории науки им. Г. М. Доброва НАН Украины. – К. : Феникс, 2006. – 165 с.
8. Філюк Г. М. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації [Текст] : монографія / Г. М. Філюк. - Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2009. - 404 с.
9. Цыганов А. Г. Конкуренция та антимонопольное регулирование / Под ред.: А. Г. Цыганова. – М., «Логос», 1999. – 368 с.
10. Господарський кодекс України / Верховна Рада України. – Офіційне видання – К.: Ін Юре, 2003. – 344 с.
11. Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ. /Под ред. и с предисловием В. Д. Шетинина. - М.: Международные отношения, 1993. - 896 с.

Стаття надійшла до редакції 09.07.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"